
MERCÈ LORENTE / CARLES TEBÉ

LEXICOGRAFIA I CORRECCIÓ: LA FUNCIÓ DELS DICCIONARIS EN LA REVISIÓ DE TEXTOS

1. INTRODUCCIÓ

Els diccionaris han estat considerats, des de sempre, eines de consulta bàsiques en l'aprenentatge d'una llengua, en la traducció i en la correcció de textos.¹ En aquest article volem introduir-nos en la xarxa de relacions establertes entre la lexicografia i la revisió de textos, i encetar una visió particular dels diccionaris i de les seves funcions.

Òbviament, la perspectiva d'un especialista en revisió de textos davant dels fenòmens lingüístics és ben diferent de la d'un aprenent de llengua, d'un ensenyant o d'un traductor. Intentarem establir des d'aquesta perspectiva la connexió entre les tasques del corrector i la consulta de diccionaris.

En primer lloc cal considerar que la consulta de diccionaris per part d'un corrector està mediatitzada pels aspectes propis de la revisió textual:

(1) *El text revisat té autor*

L'autor del text ha pres determinades decisions sobre la comunicabilitat del text que, malgrat que no hi siguin explícites, han de ser respectades en el procés de revisió. Cal que els canvis que imposa un corrector es limitin als aspectes més objectius i documentables (la correcció ha de ser una activitat controlada) i en tot cas justificables.

(2) *La revisió s'ocupa de detectar, en el text, elements contradictoris respecte d'una sèrie de normes lingüístiques*

(1) La denominació de la professió presenta una certa diversitat: correcció, revisió, supervisió, etc. Alguns professionals prefereixen les formes *revisió* i *supervisió* perquè fan referència al conjunt d'intervencions sobre el text, que superen la simple correcció lingüística i que es regeixen per criteris sistemàtics. En aquest article utilitzem indistintament les formes *revisió* i *correcció de textos* com a sinònimes.

Hem de tenir en compte que la norma lingüística amb què treballa un corrector no és única ni uniforme. Al marge de la norma oficial de la llengua estàndard, comuna a tot el col·lectiu lingüístic, hi ha un conjunt de convencions discursives, pragmàtiques, comunicatives i estilístiques que esdevenen normes lingüístiques tan fonamentals com la primera. Un text ha d'adequar-se a una finalitat comunicativa, ha de presentar continguts formalitzats de manera uniforme i s'ha d'integrar en una determinada variant lingüística: el corrector necessita tenir codificat un corpus de llengua extens i divers.

- (3) *El procés de correcció ha de mantenir inalterables els continguts conceptuals, el grau de formalització del discurs i la funció comunicativa del text que preténia l'autor*

Conseqüentment amb els punts (1) i (2), el corrector de textos ha de limitar-se a canviar aquells elements divergents amb el conjunt de normes que regulen l'adequació del text a una llengua particular i a un tipus de discurs determinat. Les modificacions, per tant, han d'abastar exclusivament aspectes lingüístics i paralingüístics, i no han d'incorporar tries estilístiques particulars ni el coneixement del món del corrector: les intervencions del revisor han de ser tan neutres com sigui possible.²

- (4) *La revisió lingüística d'un text ha de garantir-ne la coherència dins de la variació lingüística*

La variació lingüística s'articula en dos eixos fonamentals: el dialectal, que integra les varietats temporals, geogràfiques i socials dels parlants, i l'eix funcional, associat a les varietats contextuais dels textos o registres (Payrató, 1988: 42-46). Tota producció lingüística és el resultat de la combinació de trets de l'eix dialectal i de trets de l'eix funcional.

Encara que el corrector ha de poder enfrontar-se amb tota mena de textos, de fet l'activitat professional li ofereix normalment un conjunt de textos limitat des de l'eix funcional, per bé que més o menys obert des del punt de vista dialectal: el corrector treballa fonamentalment amb textos de to formal.

I és en relació amb aquest relatiu grau de formalització on la revisió de textos connecta amb la varietat estàndard de la llengua, variant heterogènia que es caracteritza, al seu torn, per una certa variació i que s'identifica amb l'objecte de la codificació.

En la mesura que és la modalitat més neutra, menys marcada des dels punts de vista social, geogràfic i temporal, resulta força apropiada en qualsevol context. D'aquí neix l'ambivalència de l'estàndard com a varietat i registre. D'una banda és arrenjerable amb la resta de varietats dialectals (i es manifesta en registres diferents: oral o escrit, espontani o preparat...), però d'una altra apareix associada només amb determinats escenaris comunicatius (preferentment els formals). (Payrató, 1988: 59).

(2) En alguns casos pot resultar lícit –i fins i tot convenient– que el corrector proposi esmenes encara que no les pugui documentar (en la revisió d'aspectes d'adequació, de coherència i cohesió del text, i en la correcció d'estil de textos literaris). En qualsevol cas, l'autor sempre les haurà de validar o rebutjar (vegeu la descripció de tipus de textos i correcció a l'apartat 3).

L'estandardització del català codifica variants fonètiques, morfològiques i lèxiques en dos nivells diatòpics: un d'àmbit general i un altre d'àmbit restrictiu per a algun dialecte. Per tant, la correcció d'un text català produït dins d'una varietat dialectal determinada ha de vetllar per mantenir coherentment els elements textuais en un d'aquests dos nivells, si fos el cas.

De manera paral·lela, la revisió ha de garantir la coherència del text en relació amb el canal, el camp temàtic, el tenor funcional i el grau de formalitat.³

(5) *Els elements susceptibles de revisió poden ser de tipus lingüístic i paralingüístic*

Els elements lingüístics que poden ser revisats es corresponen amb els nivells de representació fonètica, morfològica, sintàctica i semàntica.⁴ Els elements paralingüístics revisables, en sentit ampli, comprenen el conjunt de convencions tipogràfiques, com l'ortografia, la puntuació o l'emfasització de textos; els aspectes d'adequació, de coherència i de cohesió; i la revisió d'estil.

D'acord amb totes aquestes premisses, ens podem plantejar les següents qüestions:

- Què busca un corrector en un diccionari?
- Quina mena de diccionaris li fan servei?
- Com ha de navegar pel diccionari a la recerca de la solució dels seus problemes?

Per la complexitat de la tasca de correcció de textos i per la diversitat de diccionaris que hi ha a l'abast d'un corrector, la consulta lexicogràfica pot presentar més entrebancs que no podríem imaginar.

En aquest treball introduïrem una selecció de diccionaris apta per a la tasca de correcció de textos escrits d'entre la tipologia de diccionaris existents (2). A continuació, ens referirem als tipus de textos que són l'objecte de treball dels correctors professionals (3). Després observarem si, des de la perspectiva del diccionari com a inventari del lèxic d'una llengua, les classes de diccionaris seleccionades serveixen per revisar tota mena de textos (4). Des de la perspectiva del diccionari com a recull d'informacions relacionades amb les unitats lèxiques d'una llengua, intentarem esbrinar si els articles de diccionaris recullen tots els elements lingüístics i paralingüístics susceptibles de ser corregits (5). Finalment, i a tall de conclusió, farem una valoració del paper dels diccionaris com a eines per a la revisió de textos (6).

2. TIPOLOGIA DE DICCIONARIS

La història recent de la lexicografia està plena d'intents de classificació de diccionaris,⁵ que han utilitzat criteris ben diversos. En aquest article partim de la tipologia establerta a Cabré i Lorente (1991), que resulta de l'observació de dades de la ma-

(3) Seguim, com Payrató (1988), la proposta de Halliday, McIntosh i Stevens (1964), reformulada per Gregory i Carroll (1978), que permet classificar els registres a partir de quatre factors: camp, mode, tenor funcional i to interpersonal.

(4) Qualsevol d'aquests aspectes poden referir-se a estructures lèxiques, oracionals o a la totalitat del text.

(5) Les classificacions de diccionaris s'han regit per diversos criteris lingüístics i extralingüístics. A tall d'exemple, podem referir-nos a la classificació històrica de B. Quemada (1968), a la genètica d'A. Rey (1970-1977) o a la tripartida de G. Haensch (1982).

croestructura i de la microestructura dels diccionaris existents i potencials. Aquesta classificació, que reproduïm en el quadre final, distingeix entre característiques generals de tota mena de diccionaris (A) i decisions selectives, en la macroestructura (B) o en la microestructura (C), que determinen diccionaris específics.

Aquí, però, per la caracterització que hem fet de la feina de revisió de textos, en presentem una versió reduïda, més acostada a les necessitats de l'usuari. El corrector consulta els diccionaris de manera diferent a la del traductor o de l'aprenent, a la recerca d'una alternativa adequada per a un element textual divergent amb la normativa o amb el tipus de discurs. Generalment el corpus lingüístic que necessita tenir codificat difereix dels interessos d'altres consultors de diccionaris, perquè treballa amb textos més variats per la temàtica, la funció i l'estructura.

Així, el corrector professional necessita corpus extensos, amb molta informació temàtica per als textos científico-tècnics, i per això hi incorporem les enciclopèdies.⁶ Pel que fa al nombre de llengües, només hi recollim els diccionaris monolingües i bilingües, per si de cas li cal comprovar l'adequació de manlleus. Deixem de banda els diccionaris específics massa restrictius (d'autor i obra, de sociolectes,⁷ o d'un sol dialecte geogràfic).

Només tenim en compte els diccionaris amb forma d'entrada lexemàtica o sintagmàtica (hi refusem els visuals, els de locucions, etc.). I, com que centrarem la nostra atenció en la revisió de textos escrits, no hi recollim els diccionaris fonètics.

De l'aplicació dels anteriors criteris, en resulta la següent tipologia reduïda:

1. Enciclopèdies i diccionaris enciclopèdics
2. Diccionaris d'ampli abast: etimològics i dialectals
3. Diccionaris generals monolingües
4. Diccionaris bilingües
5. Terminologies
6. Diccionaris associatius: de sinònims i ideològics
7. Diccionaris correctius: de barbarismes i ortogràfics.

3. TIPOLOGIA DE TEXTOS I CORRECCIÓ

En el procés de revisió d'un text escrit qualsevol,⁸ el corrector, en identificar un element contradictori amb qualsevol de les normes que interpreta que afecten aquell text, segueix habitualment una sèrie de passes de manera seqüencial:

- 1- decidir què busca (*identificar el problema*)
- 2- decidir on ho busca (*identificar l'eina que li cal*)
- 3- un cop identificada l'eina, decidir com es localitza dins el diccionari (*manejar l'eina*)

(6) Les enciclopèdies no apareixien en la tipologia de Cabré i Lorente (1991), per la seva orientació onomasiològica i l'abast supralèxic de la seva nomenclatura.

(7) Els diccionaris específics per la selecció del lèxic d'un sociolecte són, en el cas de català, escassos i d'abast molt restrictiu i limitats temporalment: *Des del vapor de la O. Diccionari de veus populars i marineres, Vocabulari de l'argot de la delinqüència*.

(8) Quan parlem de revisió partim del supòsit que un autor s'encarrega de la redacció del text original, i que, un cop produït, una persona diferent duu a terme la revisió. Altrament, el procés tindria a veure amb les fases i estratègies de producció del text per part d'un mateix autor (vegeu Cassany, 1987).

(9) Simplifiquem molt la tipologia per raons pràctiques. Els criteris de classificació del text com a unitat de comunicació s'han basat en criteris diversos i no sempre coincidents. A partir de la formulació clàssica de Jakobson (1962) en la seva descripció de les funcions de llenguatge: emotiva, conativa, referencial, metalingüística, poètica i fàtica, i és una qüestió que resta encara oberta. Recordem que en aquest treball només considerem el codi escrit, i partim de la base que la gran majoria dels textos escrits que s'han de revisar són de caràcter formal. Per a una acurada descripció de les tipologies textuals, vegeu Fernández-Villanueva (1991).

(10) Dins els textos referencials encara podríem distingir, a propòsit del grau d'especialització del text, entre textos de caràcter "general" i textos de tipus "tècnic". Per a alguns autors, molts textos "generals" són susceptibles de ser tractats com a textos tècnics, en virtut de les circumstàncies específiques (pragmàtiques i comunicatives) que regeixen la producció de qualsevol text. Així, un article de la secció d'esports d'un diari, un text didàctic sobre història natural o un document administratiu o comptable poden rebre la consideració de "textos tècnics", per bé que el grau d'especialització temàtica que palesin sigui relativament baix. Per a més aclariments sobre el concepte de discurs tècnic o especialitzat i la seva frontera amb el llenguatge comú, vegeu Cabré (1992).

(11) En aquest apartat contemplem tots els tipus d'esmenes possibles que duen a terme els correctors "lingüístics"—és a dir, aquells correctors que en la revisió d'un text intervenen en qualsevol aspecte relacional genèricament amb la llengua—. La revisió professional de textos sovint se centra en un aspecte prèviament determinat (gramatical, estilístic, tipogràfic) però el corrector professional sol detectar aspectes no previstos per l'autor o per la ins-

4- si la recerca no ha donat cap fruit, decidir a quines altres obres que no siguin diccionaris es pot recórrer (*buscar altres eines*).

Abans d'abordar el primer punt—quins problemes poden plantejar-se a un corrector de textos escrits i quines eines pot fer servir per resoldre'ls—elaborarem una tipologia simplificada de textos a fi de classificar les contradiccions amb la norma que hi puguin aparèixer, ja que els diferents tipus de text plantegen problemes també diferents.

En l'establiment d'aquesta tipologia de textos per a la revisió, tindrem en compte dos criteris de classificació: a) el tenor funcional, i b) les llengües que intervenen en la producció del text.⁹

Segons el primer criteri del tenor funcional, dividirem els textos en dos grans grups:

- *textos referencials*: qualsevol text on predomini bàsicament la funció referencial, ja sigui de tipus descriptiu, narratiu, directiu o argumentatiu¹⁰
- *textos literaris*: qualsevol text produït amb una finalitat bàsicament literària o creativa (obres de ficció)

I, pel que fa al segon criteri de la llengua/les llengües de producció del text, distingirem entre:

- *textos creats en la mateixa llengua en què es revisen*
- *textos traduïts, produïts originalment en una altra llengua.*

El creuament d'aquests dos criteris de classificació ens permet d'obtenir quatre tipus textuals que, a grans trets, responen bastant fidelment a la varietat de textos escrits que habitualment són objecte de revisió per part de correctors professionals.

Intentarem a continuació de respondre a la primera pregunta que formulàvem més amunt (què es busca?), que ens permetrà de classificar els tipus de problemes més usuals en la revisió de textos. La segona pregunta (on es busca?) la contestarem en l'apartat següent (4); la tercera (com es busca dins el diccionari?) és tractada a (5) i la darrera pregunta (en quins casos la recerca és infructuosa) es respon a les conclusions.

En la revisió d'un text se'ns poden plantejar diversos dubtes, que varien considerablement en funció del tipus de text, de la seva finalitat, de l'emissor i el destinatari, del canal utilitzat, etc.¹¹

1.1 Si ens enfrontem primerament amb un *text de tipus referencial, que s'ha de revisar en la mateixa llengua que s'ha produït*, els problemes més usuals amb què es pot trobar un corrector poden ser:

i) *referits a la interpretació general de la norma lèxica*:

- la paraula és desconeguda

- la paraula presenta algun dubte pel que fa a la seva forma ortogràfica (o flexiva)
- l'abast semàntic de la paraula presenta algun problema d'interpretació, perquè
 - és una extensió (o restricció, o modificació) de sentit no recollida als diccionaris
 - sembla utilitzada en un àmbit d'ús que no li és propi
 - sembla referir-se als trets semàntics propis d'una altra paraula
- hi ha dues formes (que semblen) concurrents,
 - i es vol comprovar si són realment equivalents
 - i es vol comprovar si totes dues són correctes
 - i se'n vol prioritzar una per davant de l'altra
- la paraula és formalment correcta però sembla un calc
- la paraula no està adaptada al sistema de la llengua (o en contradiu alguna regla de formació)
- la paraula és identificada com a problemàtica perquè:
 - els diccionaris de referència en proposen solucions diferents
 - no és acceptada per un diccionari de referència (però per d'altres sí)
 - les obres de referència no recullen la paraula perquè és un terme massa especialitzat
- altres.

ii) *referits a la interpretació general de la norma gramatical*

- *ortogràfics*: problemes o dubtes d'apostrofació (esses líquides, vocals aspirades) o de l'ús del guionet, referits a noms propis o comuns.
- *morfològics*: problemes de flexió nominal i verbal, de l'ús dels determinants i dels quantificadors
- *sintàctics*: problemes referits a vacil·lacions en l'ús dels locatius (a/en), en el règim verbal, en el canvi i caiguda d'algunes preposicions (anar amb cotxe / anar en cotxe), en l'ús del gerundi, pronoms febles, concordances, etc.

iii) *referits a l'adequació, la coherència i la cohesió*

- *adequació*: ¿la varietat funcional i el registre utilitzats són els més adequats? Hi ha algun tipus d'incoherències en el grau de formalitat o en el tenor del text?

tància que encarrega la revisió, i que afecten altres nivells de la producció del text.

- *estructura i coherència*: ¿la informació presentada en el text està seleccionada i organitzada en una estructura comunicativa prou adequada? L'ordre lògic i temporal del text és el més escaient?
- *cohesió*: ¿hi ha els elements de cohesió exigibles al llarg del text: referències endofòriques, exofòriques, enllaços, connectors, concordances, etc.?

iv) referits a aspectes paralingüístics

- *puntuació*: el text, està ben puntuat? Hi ha recursos no utilitzats? N'hi ha d'altres utilitzats abusivament?
- *aspectes tipogràfics i altres convencions*: hi ha una correcta representació de majúscules i minúscules, de les abreviacions i sigles?
- *disposició*: la presentació formal del text, és l'adequada? Hi ha tots els elements necessaris? Hi ha una adequada jerarquització de la informació (capítols, subcapítols)?

v) referits a l'estil en general

- ¿el text és prou *precís* i presenta un grau suficient de *varietat* lèxica o discursiva en general al llarg del text? ¿Hi ha mots considerats superflus o inútils, redundàncies, aspectes culturalment poc escaients, es poden evitar frases o expressions ambigües?

1.2 Si el text, a més del seu caràcter *referencial*, s'ha produït en una llengua diferent de la qual es revisa, el corrector, a més de la majoria d'aspectes esmentats, haurà de controlar específicament qüestions:

i) referides a la fidelitat del text traduït respecte de l'*original*, en tots els seus aspectes, i concretament:

- al correcte transvasament de les unitats d'un text a l'altre: el mot, la fraseologia, l'oració
- a l'adequació de les varietats i registres del text de partida i el text d'arribada

ii) referides a les mancances que presenta el text en la llengua d'arribada respecte del text original, singularment:

- paraules que apareixen en la forma de la llengua original, sense traduir o adaptar
- deficiències o errors en la solució donada a fenòmens idiosincràtics de la llengua de partida (xenismes, noms propis significatius, enquadrament sociolingüístic, etc.)¹²

(12) Coseriu (1977) parla de dos tipus de problemes en la traducció: a) els aspectes relatius a la 'transposició', és a dir, els problemes d'establiment de correspondències entre les diferents unitats de traducció; i b) les qüestions relatives a la 'traducció' pròpiament dita, que poden implicar «adopció, adaptació, explicació analítica de significats de la llengua de partida i comentari o aclariment». Els tipus a i b de Coseriu es corresponen bastant amb els problemes exposats als tipus i) i ii) d'aquest apartat.

2.1 Quan es troba davant un *text* de caràcter *literari*, si està escrit en la mateixa llengua en la qual es revisa, el corrector pot revisar teòricament aspectes pertanyents a qualsevol dels àmbits descrits a 1.1, és a dir:

- i) referits a la interpretació de la norma lèxica o gramatical
- ii) referits a l'adequació, a la coherència i a la cohesió
- iii) referits a aspectes paralingüístics
- iv) referits a qüestions d'estil.

Però la diferència amb la correcció del text referencial és que en aquest cas les contradiccions amb les diferents normes exposades més amunt poden ser fruit de la voluntat deliberada de l'autor —és a dir, violacions intencionades de la norma—. La revisió, per tant, esdevé més complexa, en el sentit que la lectura crítica del corrector ha d'estar guiada per una informació fiable sobre el registre funcional i la varietat dialectal on se situa voluntàriament l'autor, i a més li caldrà conèixer les convencions pròpies del gènere en què escriu (que poden afectar, entre altres, els aspectes paralingüístics). El procés de revisió esdevé per tant menys objectiu, menys documentable, més delicat. Per aquesta raó, les correccions de textos literaris (correntment anomenades 'correccions d'estil') se sotmeten, per regla general, a l'aprovació de l'autor del text.

2.2 Si el *text*, a més del seu caràcter *literari*, està escrit en una llengua diferent de la qual es revisa, el corrector haurà de controlar, a més, els aspectes descrits a 1.2, és a dir, en termes de Coseriu (1977):

- i) aspectes relatius a la 'transposició' del text
- ii) aspectes relatius a la 'traducció' del text.

3. En conclusió, la revisió d'un text de tipus referencial presenta una tipologia de possibles correccions que es poden classificar bastant bé en els grups establerts genèricament a 1.1: nivells lèxic i gramatical, adequació, estructura, coherència i cohesió, aspectes paralingüístics i deficiències d'estil. En termes generals, una revisió global d'un text considerat molt deficient implicaria corregir aspectes relatius a tots els apartats descrits.

Per contra, la revisió d'una obra literària en la pròpia llengua sol afectar un nombre de correccions molt més petit que la revisió d'un text de tipus referencial, ja que la competència de l'autor en el codi sol ser —per la pròpia naturalesa creativa del text— bastant elevada. Pel que fa al tipus de correccions, val a dir que poden afectar qualsevol àmbit dels esmentats a 2.1, però solen centrar-se més en aspectes d'inadequació a la varietat i al registre triats per l'autor (incloent-hi els problemes inclosos en el concepte d'estil) i en aspectes menors de tipus paralingüístic. Com que en un text literari

les diferents contradiccions amb la norma poden ser una opció deliberada de l'autor, aquest sol tenir la potestat d'acceptar o de rebutjar en darrer terme les esmenes que li proposa el corrector.

En les dues classes de textos caracteritzades per la procedència d'un codi lingüístic diferent del de la llengua de revisió, aquesta esdevé molt més complexa i els tipus de correccions possibles es multipliquen: poden afectar qualsevol dels aspectes esmentats a 1.2 i 2.2, a més dels descrits a 1.1 i 2.1, segons la qualitat de la traducció, les dificultats intrínseques que presenta el text i els coneixements del corrector de les dues llengües en joc.

4. LA CORRECCIÓ DE TEXTOS I ELS DICCIONARIS (I): LA MACROESTRUCTURA

En aquest apartat reprendrem els tipus de diccionaris seleccionats per a la correcció que havíem establert a (2) i comprovarem en quina mesura la nomenclatura de cada diccionari permet de resoldre els problemes de correcció que plantejàvem en l'apartat anterior.

Tipus de diccionaris¹³

1. *Diccionaris enciclopèdics*: Les enciclopèdies i els diccionaris enciclopèdics solen contenir informacions tant de caràcter lingüístic com extralingüístic; dit d'una altra manera, a més de dades sobre la llengua, aquests diccionaris presenten informacions sobre les coses, o sobre el món.

En la correcció de textos, els diccionaris enciclopèdics serveixen: *a)* com a obres temàtiques de referència, ja que, cobreixen parcialment una gran quantitat de lèxic comú especialitzat temàticament que difícilment trobaríem en qualsevol diccionari de llengua, per complet que fos; *b)* com a diccionaris de llengua ampliat, ja que contenen gran quantitat d'informació sobre el sentit dels mots que pot ser necessària per desfer ambigüitats semàntiques; *c)* com a guies de referència per a la correcció d'aspectes paralingüístics referits als noms propis.

Globalment, els diccionaris enciclopèdics són útils per corregir determinats textos de caràcter referencial, on complementen l'ús del diccionari general.

2. *Diccionaris d'ampli abast: etimològics i dialectals*:

2.1 *Els diccionaris etimològics* contenen informació relativa a l'origen i —a vegades— a la història de les paraules (evolucions semàntiques, canvis formals, etc.) i per tant funcionen en la pràctica com a diccionaris de llengua complementaris des d'un vessant diacrònic.

(13) Per a la caracterització de l'abast dels diccionaris hem consultat Haensch (1982) i Landau (1984).

En la correcció de textos, els diccionaris etimològics serveixen: *a)* per localitzar usos antics o obsolets que han estat bandejats del diccionari de llengua general; *b)* per verificar usos literaris o poètics que tampoc són al diccionari general però que es basen en creacions del fons històric de la llengua.

Globalment, els diccionaris etimològics són útils per corregir textos antics, textos redactats en el present però que fan referència a temps passats, o bé textos poètics o literaris en general que continguin lèxic d'ús molt poc freqüent.

2.2 Els *diccionaris dialectals* presenten informacions relatives als usos lèxics i gramaticals propis d'una o de diferents varietats geogràfiques d'una llengua.

En la correcció de textos, els diccionaris dialectals serveixen per identificar el lèxic marcat geogràficament que no sol aparèixer en un diccionari general.

En general, els diccionaris dialectals s'usen en la revisió de textos referencials que tracten qualsevol aspecte relatiu a un àmbit geogràfic concret del domini d'una llengua, o en textos literaris que reproduïen una variant dialectal del codi.

3. *Diccionaris generals monolingües*: Són els diccionaris que contenen informacions relatives a la 'llengua general', és a dir la variant estàndard d'una llengua. L'abast i les informacions que contenen aquests diccionaris varien molt segons els casos, però solen incloure àmplia informació semàntica, gramatical i d'ús (exemples, àmbit temàtic, registre sociolingüístic, etc.).

En la correcció de textos, els diccionaris generals serveixen: *a)* per consultar qualsevol problema d'interpretació de la norma lèxica; *b)* per consultar problemes referits a la norma gramatical (ja siguin ortogràfics, morfològics o sintàctics); *c)* per consultar aspectes relatius a l'adequació (en el cas que continguin informacions sobre registres i marques d'ús).

En general, els diccionaris generals són útils com a obres de referència bàsica en la revisió de qualsevol tipus de text, tant si són de caràcter referencial com literari.

4. *Diccionaris bilingües*: Els diccionaris bilingües són obres de referència que contenen equivalències entre les unitats lèxiques de dues llengües, a partir d'una llengua de partida (que pot tenir el seu corresponent invers).

En la correcció de textos, els diccionaris bilingües serveixen: *a)* per verificar la correcta equivalència entre les unitats de traducció de la llengua de partida i la llengua d'arribada; *b)* per trobar un recanvi per a un equivalent dubtós o problemàtic en la llengua d'arribada.

En general, els diccionaris bilingües són obres de referència obligada per a les revisions de textos traduïts, tant si són de tipus referencial com literari.¹⁴

5. *Terminologies*: De caràcter normalment multilingüe, les terminologies contenen subconjunts del lèxic d'àmbits temàticament especialitzats en sentit ampli, ja siguin

(14) En el cas del català, els diccionaris bilingües castellà-català han aconseguit habitualment una funció correctora que no els era pròpia, per raons de tipus sociolingüístic. Aquí no abordarem aquest aspecte de la seva consulta.

àrees del coneixement o de l'activitat humanes (ciència, tecnologia, humanitats), sectors d'activitat professional o lúdica (comerç, esports, oficis) o qualsevol altre àmbit susceptible de tenir un lèxic propi.

En la correcció de textos, les terminologies serveixen: *a)* per a la identificació de lèxic especialitzat en la llengua pròpia, en qualsevol dels àmbits esmentats; *b)* per a l'establiment o la verificació de correspondències de termes entre llengües, en virtut del seu caràcter bilingüe o plurilingüe.

En termes generals, les terminologies són útils per corregir textos especialitzats temàticament, tant si són redactats en la llengua original com si són fruit d'una traducció.

6. Diccionaris associatius: Els diccionaris dits associatius (que comprenen generalment els diccionaris de sinònims i els ideològics) contenen informacions que relacionen els continguts semàntics de les paraules, i poden presentar una ordenació alfabètica (diccionaris de sinònims) o sistemàtica per conceptes (ideològics).

En la correcció de textos, els diccionaris associatius serveixen: *a)* per verificar el grau d'equivalència semàntica de les unitats del text; *b)* per buscar equivalents semàntics a les unitats del text.

En termes generals, els diccionaris associatius són útils en les revisions d'aspectes de coherència i cohesió lèxica dels textos referencials, i en les correccions d'estil (aspectes de varietat/precisió lèxica) que se solen practicar en textos de caràcter literari.

7. Diccionaris correctius: Per diccionaris correctius entenem fonamentalment els diccionaris ortogràfics, que contenen informacions sistemàtiques sobre la recta grafia dels mots i altres informacions gramaticals (però no de sentit: no solen incloure definicions).

En la revisió, els diccionaris correctius serveixen: *a)* per verificar aspectes dubtosos o problemàtics referits a la grafia dels mots; *b)* per verificar-ne altres aspectes gramaticals (plurals irregulars, forma femenina de noms i adjectius, etc.); *c)* per consultar-ne aspectes paralingüístics (particions sil·làbiques, pronúncia figurada, etc.).

En general, els diccionaris ortogràfics i correctius en general són eines útils per a consultes puntuals relacionades amb la grafia dels mots i amb problemes de tipus flexiu.

5. LA CORRECCIÓ DE TEXTOS I ELS DICCIONARIS (II): LA MICROESTRUCTURA

En l'apartat anterior hem vist com el corrector de textos tria els diccionaris que li són útils segons la mena de textos que ha de revisar. Ara ens fixarem en el conjunt d'informacions lingüístiques i paralingüístiques que formen part de la microestructura¹⁵

(15) La microestructura del diccionari és el patró d'informacions sistemàtiques i ordenades que apareixen lligades a un lema. De l'aplicació de la microestructura a cada entrada en resulten els articles del diccionari.

dels diccionaris de (2), per intentar respondre les següents preguntes:

- Quins problemes pot resoldre el corrector en la consulta de diccionaris i quins no?
- Quines mancances presenten els articles dels diccionaris consultats per a la revisió de textos?
- I d'altra banda, al corrector, li són útils totes les informacions de l'article de diccionari?
- Quina seria la microestructura ideal d'un diccionari general per a la revisió de textos?

El prototipus d'article lexicogràfic que resulta de la intersecció d'informacions dels articles de diccionaris seleccionats s'estructura com segueix:

entrada categoria gramatical
 informació morfològica
 etiquetes sociolingüístiques
 etiquetes d'àrea temàtica o associativa
 definició¹⁶
 equivalents a d'altres llengües
 remissions: sinònims, variants dialectals, alternatives de barbarismes
 etimologia

1. Ortografia

El lema o entrada, a més de funcionar com a paraula clau en la recerca, permet la verificació d'aspectes ortogràfics. La resta d'elements paralingüístics revisables (puntuació, emfasització convencional, format de presentació) no són revisables mitjançant diccionaris, sinó mitjançant altra mena d'obres (tractats de puntuació, llibres d'estil).

2. Sintaxi

La categoria gramatical hauria de donar pistes sobre el comportament morfosintàctic d'una peça lèxica, cosa que no sempre aconsegueix ser exitosa. Les deficiències en aquest punt s'han de cercar en els codis de representació poc explícits i en els continguts poc aclaridors de la resta de l'article. Per exemple, un verb codificat com a intransitiu (v. intr.) pot portar en català complements obligatoris no referenciats en l'article del diccionari consultat. Només la intuïció del corrector o la consulta d'altra mena d'obres podrà aclarir-li qüestions com aquestes.

La informació gramatical del lèxic es presenta en el diccionari de manera dispersa, a l'etiqueta categorial, la definició i els exemples i citacions. Però aquesta dispersió, més que completar la informació, presenta mancances evidents. L'etiqueta de categoria

(16) Les definicions d'enciclopèdies, terminologies i diccionaris generals es diferencien pels continguts, l'organització de les dades i l'orientació.

gramatical, de transmissió tradicional, és insuficient i massa general. Les definicions d'alguns diccionaris generals, si són d'elaboració formal, aporten algunes dades,¹⁷ però no són suficients. Els exemples i les citacions poden il·lustrar el comportament sintàctic d'una peça lèxica, però no cobreixen ni tots els contextos ni tota la variació sintàctica possibles.

Aquesta dispersió i asistematització alenteixen la consulta dels correctors professionals, que preferirien disposar de diccionaris de règim exhaustius.¹⁸ Aquests diccionaris no són capaços de donar compte de la sintaxi oracional o d'aspectes de cohesió textual, però sí que haurien de reflectir les restriccions gramaticals (sintàctico-semàntiques) del lèxic.

3. Morfologia

La informació morfològica no disposa d'un espai fix en la microestructura dels diccionaris.¹⁹ La majoria només recull de manera sistemàtica la flexió de gènere dels adjectius, representada per una doble entrada. La morfologia verbal només apareix reflectida en alguns diccionaris generals quan es fa referència al model de conjugació d'alguns verbs, mitjançant un verb patró, o quan s'introdueix la forma de participi si és irregular.

La presència de la informació morfològica en l'article a més d'irregular també és dispersa: de vegades s'afegeix entre parèntesis abans o després de la categoria gramatical, de vegades la metallengua de la definició ho fa explícit, i d'altres es reflecteix en l'entrada.

La morfologia lèxica també presenta mancances perquè les nomenclatures de diccionaris no recullen tots les formes derivades reals. En el cas de formes derivades possibles pels seus formants però no recollides en un diccionari general, la consulta de diccionaris de formants pot resoldre, de manera ràpida, la incorporació d'un neologisme en un text.

La informació morfològica sistemàtica només es reflectiria en diccionaris lexicomàtics, en què cada article s'encapçalaria per un lexema i incorporaria totes les formes flexives i derivades relacionades.²⁰

4. Indicacions de context

Les etiquetes de caire sociolingüístic es relacionen amb els aspectes tractats a l'apartat (4), perquè restringeixen l'abast de l'article o de part de l'article a un registre lingüístic determinat. De tota manera, les etiquetes usuals que fan referència a aquestes dades presenten uns límits molts difusos: Quina diferència hi ha entre qualificacions com *familiar* i *col·loquial*? Les unitats etiquetades com a *vulgars* poden considerar-se integrants de la llengua estàndard? Però no ens estendrem en aquest punt, perquè d'altres autors ja se n'han ocupat.²¹

(17) En el cas del DGLC (1932), la formalització de les definicions permet identificar el complement directe, en el cas dels verbs transitius, i copsar-ne la selecció semàntica. Exemple: **estuprar** v. tr. Violar (una verge).

(18) En català no disposem ara per ara, de cap diccionari de règim (Cabrè i Lorente, 1991).

(19) L'únic diccionari català que presenta informació morfològica de manera sistemàtica és el *Diccionari català invers amb informació morfològica* (1990) de J. Mascaró i J. Rafel. Però, per la seva ordenació les unitats lèxiques es relacionen per la flexió o per la sufixació, mai pel lexema.

(20) En català no disposem tampoc de diccionaris lexicomàtics ni de diccionaris metodics en què les unitats lèxiques es relacionin per la forma dins de l'article.

(21) Vegeu l'article de Ll. Payrató en aquest número de *Caplletra*.

La utilitat que tenen les marques de registre per al corrector de textos és molt limitada, perquè l'acotació general de canal escrit i to formal redueix força l'aparició d'unitats lèxiques marcades amb etiquetes com *familiar*, *col·loquial* o *vulgarisme*.

Els articles encapçalats amb marques temporals (*arcaisme*, *en desús*, *antigament*, etc.) serien interessants per al corrector, si li fornissin alhora equivalents sincrònics d'aquelles unitats.

La referència a àrees temàtiques o àmbits associatius es vehicula mitjançant etiquetes en diccionaris generals o per la restricció de la nomenclatura en terminologies o diccionaris ideològics. Fonamentalment, la seva funció és relacionar una unitat lèxica amb el discurs especialitzat.

Per tant, en la revisió de textos les etiquetes temàtiques serveixen per verificar la pertinença d'una unitat lèxica en un àrea determinada o per identificar-ne el referent semàntic en relació amb d'altres unitats contextualitzades. Per exemple, l'adscripció d'una unitat determinada a una especialitat i a un descriptor nocional permetrà al corrector combinar sinònims en la redacció, de manera més exacta.

De tota manera, si el text s'inscriu en una especialitat ben delimitada és preferible per al corrector utilitzar diccionaris terminològics. En aquest sentit, encara queda molta feina per fer, per tal que el panorama de les especialitats científiques, tècniques i professionals estigui cobert amb diccionaris específics. Aquesta mancança queda resolta provisionalment per les informacions etiquetades dels diccionaris generals i per les informacions extres de les enciclopèdies.

5. La definició

La definició de diccionari reflecteix informacions de nivells diversos. Hem vist que en alguns casos proporciona informació sintàctica formalitzada, però la informació fonamental que forneix la definició es relaciona amb el component semàntic.

La definició relaciona una denominació amb un referent, pot reflectir la jerarquia del camp semàntic en què s'inscriu aquest referent i delimita l'abast significatiu del referent en relació amb d'altres del mateix camp semàntic.

Però, quins problemes de la revisió de textos pot resoldre la consulta de definicions? El corrector utilitza la definició de diccionaris per solucionar aspectes relacionats amb la cohesió i la precisió lèxica. Per exemple, si l'ús d'un mot en un context determinat no és l'adequat, la consulta de la definició permet verificar-ne la inadequació; però, en canvi, no resol el recanvi lèxic.

Com observem, l'usuari-corrector no concedeix a la definició la primacia en l'article del diccionari que la tradició li ha atorgat. En aquest sentit, participa de la idea d'alguns autors, com Hausmann (1988), que consideren la definició prou feble com per esdevenir inútil.²²

De tota manera, i en relació amb els aspectes semàntics, la definició pot incloure sinònims, perífrasis o hiperònims que permeten corregir aspectes de variació lèxica en un text.

(22) Hausmann (1988) argumenta, en contra de la definició, la circularitat, la asistemàtica, la il·limitació i la incomprensió en alguns casos. I és partidari de la seva substitució per fraseologia contextualada.

6. Remissions

Els equivalents en d'altres llengües no són gairebé mai pertinents per a la revisió de textos, si no és per encetar una nova via d'informació sobre aspectes semàntics o enciclopèdics d'una denominació concreta o per verificar equivalències en el cas de textos traduïts.

Les remissions monolingües varien en cadascun dels tipus de diccionaris. La remissió més usual, la sinonímia, permet incrementar la variació lèxica. En canvi, el corrector ha de ser molt prudent amb les remissions de variants dialectals, fornides per diccionaris d'ampli abast. Recordem que els textos revisats, generalment de to formal, s'inscriuen en la variant estàndard i els dialectalismes inclosos no han de ser massa connotats.

Els diccionaris de barbarismes són un cas molt peculiar.²³ Només seran utilitzats en la revisió de textos de forma auxiliar, quan el corrector detecti en el text un barbarisme i no en recordi possibles alternatives.²⁴

Finalment, la etimologia és una informació de la lingüística històrica que no té utilitat en la revisió de textos, si no és en un cas molt complicat en què l'etimologia faciliti la delimitació semàntica d'una unitat lèxica.

7. La microestructura d'un diccionari general per a la revisió de textos

Tal com hem vist, el corrector professional necessita diccionaris específics caracteritzats per un tipus d'informació exhaustiva, que li permetin resoldre ràpidament problemes lingüístics i ortogràfics del lèxic de textos escrits formals.

Els diccionaris ortogràfics i els de règim li proporcionaran informació en un primer nivell de revisió. Els diccionaris terminològics i les enciclopèdies li resoldran, en un segon nivell, problemes relacionats amb l'especificitat temàtica del text. Finalment, els diccionaris de formants li oferiran informació pertinent per acceptar la inclusió d'unitats lèxiques no codificades ni intercanviables (neologismes).

Però, al marge d'aquests diccionaris especialitzats, la lexicografia actual sembla que tendeix a dissenyar diccionaris generals per a grups d'usuaris específics: diccionaris escolars, per a nivells educatius distints, diccionaris per a l'aprenentatge d'una segona llengua, diccionaris per a traductors, etc. Seguint la mateixa línia, un diccionari general que contemplés les necessitats d'un corrector de textos, atenent a la caracterització que hem fet de la seva feina, tindria la següent microestructura:

<i>entrada</i>	informació sintàctica
	restriccions semàntiques
	contextos
	sinònims
	altres remissions lexemàtiques i semàntiques

(23) Encara que presenten una estructura similar a la dels diccionaris (ordenació i equivalents), a M. Lorente (1991), no es consideren obres lexicogràfiques, sinó inventaris auxiliars, pel seu contingut i la seva orientació.

(24) L'aprenent d'una llengua, natiu o estranger, o el parlant en situacions de conflicte lingüístic no s'adonen generalment de la producció de barbarismes, fet que manleva als diccionaris de barbarismes tota utilitat de consulta.

La microestructura resultant representaria un diccionari-tipus òptim per al corrector, equivalent a un diccionari general amb informació exhaustiva sobre subcategorització, selecció semàntica dels arguments, remissions sistemàtiques de tota mena i informació contextual.

6. CONCLUSIONS

Podem resumir aquesta aproximació a la funció dels diccionaris en la revisió de textos conclouent que no totes les qüestions que es planteja un corrector professional troben resposta en els diccionaris que habitualment consulta, i que hem descrit a (2).

En efecte, *hi ha aspectes de la revisió de textos que es poden corregir satisfactoriament amb l'ajuda de diccionaris*: són els aspectes referits principalment a la interpretació de la norma lèxica, i secundàriament a la interpretació de la norma gramatical. Les obres bàsiques de referència en aquests casos són els diccionaris generals (i bilingües generals en el cas de traduccions), que necessàriament s'han de complementar amb altres diccionaris en funció del tipus de text que es revisa (vegeu-ne la tipologia a (4)).

En canvi, *hi ha aspectes de la revisió de textos que no es poden corregir satisfactoriament amb diccionaris però sí que es poden corregir amb l'ajuda d'altres obres lingüístiques de referència*: són els aspectes referits a la interpretació de la norma gramatical tractats insuficientment pels diccionaris –que es resolen a les gramàtiques–; i els aspectes de tipus paralingüístic, que es poden resoldre amb l'ajuda d'obres més específiques, com ara tractats de puntuació, diccionaris de sigles o abreviatures o llibres d'estil.

Per contra, *hi ha aspectes de la revisió de textos que no es poden corregir amb l'ajuda de diccionaris ni altres obres lingüístiques de referència*: són els aspectes que afecten fonamentalment problemes d'adequació, de coherència i de cohesió, i les qüestions considerades pròpiament d'estil. En aquests casos és el corrector qui ha de resoldre les incoherències o contradiccions amb la norma sobre la base de la seva pròpia competència lingüística; els diccionaris poden actuar només com a obres de consulta informativa amb un valor referencial molt més secundari.

Hem vist també que alguns dels aspectes revisables per diccionaris no troben una resposta adequada per mancances estructurals i informatives dels diccionaris existents. La producció de diccionaris específics des del punt de vista gramatical (diccionaris de règim o de formants) complementaria el panorama lexicogràfic amb eines molt vàlides per a la correcció de textos.

Un diccionari general de llengua per a un usuari-corrector continuaria la via lexicogràfica d'elaborar diccionaris específics per a usuaris, iniciada amb els diccionaris d'aprenents de llengua. En el disseny del prototipus d'aquest diccionari, que nosaltres apuntem succintament, és del tot necessària la intervenció dels correctors professionals.

Finalment, cal tenir en compte que l'abast 'normatiu' de les obres de referència que són els diccionaris sempre pot veure's restringit per un conjunt de normes més específiques determinades per la instància que encarrega la correcció, i que poden tenir una vigència igual –o prioritària– en la revisió d'un text particular.²⁵

MERCÈ LORENTE
CARLES TEBÉ
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CABRÉ, M. T. (1992) *La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona, Empúries.
- CABRÉ, M. T.; LORENTE, M. (1991) *Els diccionaris catalans: de 1940 a 1988*. Barcelona, Universitat de Barcelona.
- CASSANY, D. (1988) *Descriure escriure. Com s'aprèn a escriure*. Barcelona, Empúries.
- CENTRE D'ÉTUDES DU LEXIQUE (1990) *La définition*. París, Larousse.
- COSERIU, E. (1977) «Lo erróneo y lo acertado en la teoría de la traducción». A: *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüísticas*. Madrid, Gredos.
- FERNÁNDEZ-VILLANUEVA, M. (1991) «Tipologies textuals». A: *COM ensenyar català als adults*, suplement núm. 8, octubre 1991.
- HAENSCH, G. et al. (1982) *La lexicografía*. Madrid, Gredos.
- HAUSMANN, F. J. (1988) «La définition est-elle utile? Regard sur les dictionnaires allemands, anglais et français.» A: *CENTRE D'ÉTUDES DU LEXIQUE* (1990), pàgs. 225-233.
- JAKOBSON, R. (1963) *Essais de linguistique générale*. París, Éditions du Minuit.
- LANDAU, S. I. (1984) *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge, Cambridge University Press.
- LORENTE, M. (1991) «Funció lexicogràfica i contacte de llengües: Els diccionaris de barbarismes». A: *Actes del IXè Col·loqui Internacional de llengua i literatura catalanes (Alacant-Elx)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (en premsa).
- PAYRATÓ, LL. (1988) *Català col·loquial*. València, Universitat de València.

(25) Aquesta és la funció dels anomenats *llibres d'estil* d'alguns organismes, editorials o mitjans de comunicació, que solen contenir referències explícites a la majoria dels aspectes esmentats a (3), ja siguin d'ordre lingüístic o paralingüístic, o pròpiament d'estil: normes de presentació de textos, normes de puntuació, llistes de paraules (manlleus acceptats, manlleus rebujats amb la forma substitutiva proposada, grafics dubtoses, barbarismes), índexs de noms propis, normes de presentació o disposició del text... i moltes altres qüestions. Tots aquests aspectes poden complementar –o matisar, o contradir– les informacions presentades als diccionaris de referència.

A. CLASSIFICACIONS GENERALS

1. Classificació per any d'edició
2. Classificació per editorial
3. Classificació funcional
 - 3.1. Diccionaris prescriptius
 - Generals
 - Terminologies i lèxics d'especialitat
 - 3.2. Diccionaris correctius
 - Barbarismes
 - Ortogràfics
 - (Fonètics)
4. Classificació pel nombre de llengües
5. Classificació per les llengües que contenen

B. SELECCIONS PER LA MACROESTRUCTURA

1. Per destinataris
 - 1.1. Escolars
2. Per la selecció de les entrades
 - 2.1. Per un període històric
 - 2.2. Per l'època actual: neologismes
 - 2.3. Per un dialecte geogràfic
 - 2.4. Per la categoria gramatical
 - 2.5. Per un sociolecte
 - 2.6. Per la temàtica
3. Per la forma de l'entrada
 - 3.1. Visuals
 - 3.2. De formes gramaticals
 - 3.3. Locucions
 - 3.4. Formants
4. Per l'ordenació
 - 4.1. Inversos
 - 4.2. De la rima
 - 4.3. Temàtica
5. D'autor i obra
6. De sinònims i antònims
7. D'homònims i parònims
8. Etimològics
9. Dialectals generals
10. Ideològics

C. SELECCIONS PER LA MICROESTRUCTURA

1. Transcripció fonètica	7. Sinònims
2. Informació morfològica	8. Antònims
3. Categoria gramatical	9. Ètims
4. Definició	10. Dades dialectals
5. Exemples	11. Citacions
6. Il·lustracions	12. Informació enciclopèdica

